

Krzysztof Olendzki

**PROFESOR VOJESLAV
MOLÈ: ZA POLJSKO
IN SLOVENIJO.
JESEN 1939.**



Jeseni leta 2020 mi je v roke prišla drobna knjiga z naslovom *Poljska, njena zgodovina in njen duh*. Izkazalo se je, da so avtorji knjige Tine Debeljak, Rudolf Molè in France Stelè. Izšla je v Ljubljani pri Jugoslovanski knjigarni jeseni 1939. Prav takrat, ko je leta 1918 ponovno rojena Republika Poljska zaradi nemške in ruske invazije padla v somrak okupacije dveh zločinskih totalitarnih držav. Avtorji knjige – do tedaj edine o zgodovini Poljske v slovenščini – so brat in najtesnejša prijatelja profesorja Vojeslava (Wojsława) Moléta, vélikega slovenskega in poljskega umetnostnega zgodovinarja in pesnika, lucidnega evropskega intelektualca, ki je povezoval Poljsko s Slovenijo in Slovenijo s Poljsko.

Profesorja Moléta ni med avtorji knjižice, ki je pomembna tako za Slovence kot za Poljake, saj je v času, ko je bila napisana in verjetno tudi v naglici natisnjena, skušal z ženo Elzbieta in otrokoma pobegniti iz Poljske, ki je bila pod nemško in sovjetsko okupacijo, kjer je živel in do druge svetovne vojne kot univerzitetni profesor poučeval umetnostno zgodovino na Jagelonski univerzi v Krakovu. Kot državljani takratne nevtralne Jugoslavije je lahko z družino zapustil njemu ljubi

Krakov in slavno univerzo ter se z ženo in otrokoma zatekel v rodno Slovenijo, kjer je po zaslugi svojega prijatelja profesorja Franceta Steleta spomladi 1940 prevzel katedro za bizantologijo; vendar pa se je to zgodilo nekaj mesecev po objavi zgodovine Poljske in njenega duha, ki sem jo omenil na začetku. Ta knjiga je bila izjemnega pomena ne le za Poljake, ki jim je objava njihove zgodovine in pripovedi o duhu, s katerim so se bojevali za samostojnost in neodvisnost, vlivala optimizem v času, ko so kot vojni begunci že konec septembra 1939 začeli prihajati v Ljubljano; temveč je bil namen *Poljske, njene zgodovine in njenega duha* tudi slovenskim bralcem prikazati kulturne vezi s Poljsko in uzavestiti nepojmljiv zločin, ki so ga Nemci zagrešili nad samostojno državo sredi Evrope, ne oziraje se na vihre prve svetovne vojne, ki je generaciji Franceta Steleta in bratov Molè vzela več sto tisoč mladih življenj, predanih evropski kulturi. Na zadnjih straneh te izjemne publikacije njeni avtorji pričajo tudi o znašanju nacizma nad poljsko kulturo. Z zapisanim dokazujejo, da vojna proti Poljski ni bila le vojaški spopad, temveč tudi uničevanje kulture in civilizacijske dediščine poljskega naroda, katerega namen je bil njegovo popolno uničenje. Za slovenske intelektualce, ki so se pridružili boju proti fašizmu in nacizmu, je bilo to spoznanje izjemnega pomena in obenem zastrašujoče. Izdaja navedene knjige ter javno delovanje avtorjev *Poljske, njene zgodovine in njenega duha* sta bila uvod za nadaljnje delovanje te skupine, ki je novembra 1939 organizirala mednarodni protest za izpustitev na prostost profesorjev krakovske univerze, ki so jih Nemci nezakonito aretirali. Profesor Molè je to dramatično dogajanje osebno podoživljal, bil je v Krakovu, kjer je skušal skupaj s poljskimi kolegi braniti univerzo in njene vrednote, kar opisuje v svojih spominih.

Vrnitev profesorja Vojeslava Moleta v Ljubljano sredi decembra 1939 je bila žalostna posledica nemške okupacije in nemškega boja proti poljski kulturi, katere eden najpomembnejših simbolov je bila prav Jagelonska univerza. Kot je zapisal v spominih, je postal »begunec v svoji domovini«. Po zaslugi prijateljev Franceta Steleta, Ivana Cankarja in Tineta Debeljaka se je vrnil na univerzo, tokrat na ljubljansko, ter se vključil v zagotavljanje pomoči tudi drugim beguncem iz Poljske. Profesor Vojeslav Molè je v več kot dveh mesecih nemške okupacije na Poljskem zelo dobro dojel, kaj pomeni raznarodovalna politika tretjega rajha. Kot opazovalec tragičnih usod njegovih judovskih stanovskih kolegov predavateljev na Jagelonski univerzi in judovskega prebivalstva v Krakovu je bil priča uničujočemu antisemitizmu Nemcev, zato si je po prihodu v Ljubljano prizadeval dejavno pomagati beguncem iz Poljske. Pomoč je že od septembra organiziral profesor France Stelè, poljski častni konzul v Ljubljani, še posebej

poljskim državljanom judovskega porekla. To delovanje pa ni izhajalo zgolj iz humanitarnih vzgibov ali čustev, ki jih je gojil do Poljske, kjer je Molè živel skoraj dvajset let in kjer je delal svojo znanstveno kariero, kot bi lahko domnevali. Na podlagi njegovih spominskih zapisov in *Poljske, njene zgodovine in njenega duha*, ki sem jo orisal v prispevku, dela, ki so ga izdali njegovi prijatelji, lahko rečem, da njegova pomoč izhaja tudi iz vere, ki jo je imel v prihodnost Poljske, ter iz vitalnosti njene kulture, ki kot sestrška kultura slovenski ne more propasti, če njuni tvorci gojijo spomin nanjo in jo razvijajo, čeprav je njihova država začasno prenehala obstajati na političnem zemljevidu. Profesor Molè je bil navdušen nad izvирnostjo slovanske kulture, ki ni mogla in ne more obstajati brez poljskih in slovenskih stebrov.